

Burgers en duurzaamheid, het verschil tussen denken en doen

Kees Vringer, Theo Aalbers en Hans Visser

Samenvatting

Hoewel de gemiddelde Nederlander goed op de hoogte is van mondiale duurzaamheidsproblemen, handelt hij er als consument vaak niet naar. De mate waarin het consumptiepatroon het milieu belast, is vooral afhankelijk van het inkomen van de burger en heeft geen relatie met zijn milieubesef of waardepatroon. Burgers verwachten dat de overheid de nodige maatregelen neemt om het sociaal dilemma te doorbreken en gedragsveranderingen te bewerkstelligen, bijvoorbeeld door normen of heffingen op te leggen.

Inleiding

Om een duurzame samenleving vorm te geven, is het van belang dat burgers en bedrijven de verantwoordelijkheid nemen voor de negatieve neveneffecten van hun handelen (SER, 2000). Om te komen tot gedrag dat een duurzame ontwikkeling ondersteunt, is het nodig bewust te zijn van duurzaamheidsproblemen en van de relatie tussen deze problemen en het eigen handelen.

In deze bijdrage wordt, op basis van op enquêtes gebaseerde onderzoeken, eerst weergegeven welk toekomstbeeld de burger prefereert. Vervolgens wordt een beeld gegeven in hoeverre de burger-consument zich bewust is van duurzaamheidsproblemen en of hij zijn daarop consumptie aanpast.

Burgers voelen vooral voor een samenleving met gevoel voor gemeenschapszin

In de eerste duurzaamheidsverkenning van het MNP (2004) zijn vier toekomstbeelden gepresenteerd waarin samenhangende maatschappelijke ontwikkelingen zijn beschreven. Dit zijn:

Mondiale Markt: De prestatie maatschappij. Door een vrije markt, meer economische groei en meer individuele welvaart.

Veilige Regio: De besloten, veilige en leefbare samenleving. Behoud van onze welvaart en cultuur.

Mondiale Solidariteit: Het internationale en nationale gemeenschappelijke welzijn. Zorg en welzijn in de hele wereld en onze eigen beschaving.

Zorgzame Regio: Een samenleving met gevoel voor gemeenschapszin. Zorg en welzijn in onze eigen, directe sociale leefomgeving.

In 2003 en eind 2006 is aan burgers gevraagd welk toekomstbeeld zij het meest aantrekkelijk vinden. Ook is gevraagd op welke partij zij voor de 2e kamerverkiezingen toen gestemd hebben.

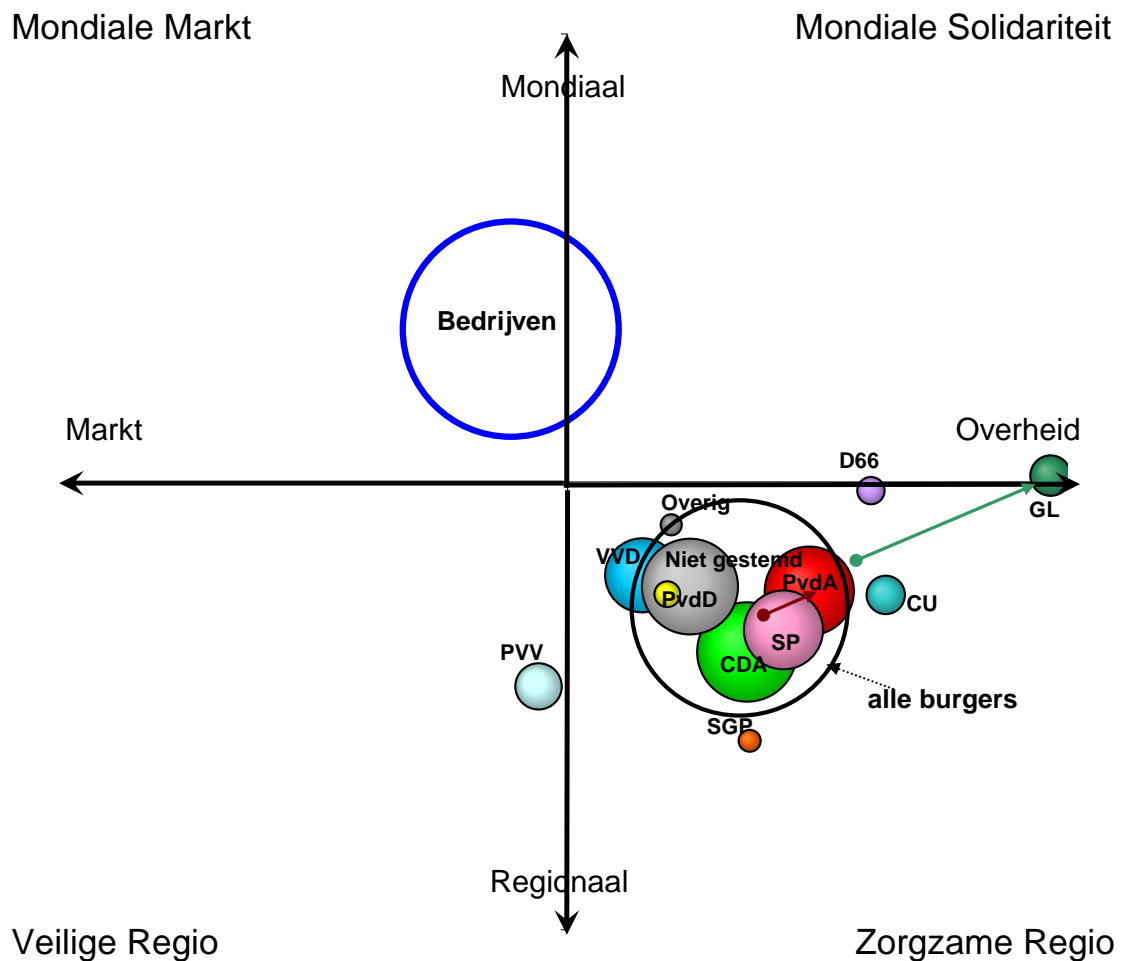
Bedrijven hebben gemiddeld een voorkeur voor Mondiale Markt en burgers gemiddeld voor Zorgzame Regio (zie figuur 1). Ook is voor de achterban van iedere partij de gemiddelde voorkeur weergegeven. Voor iedere partij geldt dat de achterban in alle vier de wereldbeelden is te vinden.

Hoewel de gemiddelde VVD-kiezer dicht bij de Mondiale Markt zit, het CDA meer bij Regionaal en de PvdA dicht bij Mondiale Solidariteit, verschilt de achterban van de vier grote partijen, samen goed voor 80% van de kiezers, nauwelijks wat betreft hun gemiddelde voorkeur voor een wereldbeeld. De kleinere partijen - PVV, GroenLinks, CU en D66 - wijken significant af van de gemiddelde burger. Voor deze vier partijen geldt een voorkeur voor een meer Markt (PVV) of meer Overheid (D66, GL en CU) georiënteerd wereldbeeld. De achterban van GroenLinks is de enige die daarbij ook significant meer voelt voor een Mondiaal georiënteerd wereldbeeld.

Sinds 2003 is de voorkeur voor een wereldbeeld van de achterban van de partijen nauwelijks gewijzigd. Alleen voor de PvdA en GroenLinks is de verschuiving significant. Beide partijen zijn in de richting van Mondiale Solidariteit geschoven.

Mondiale duurzaamheidvraagstukken belangrijk voor burgers

Als aan Nederlandse burgers wordt gevraagd om maatschappelijke vraagstukken te ordenen naar mate van belang, geven ze aan dat naast de eigen oudedagvoorziening en gezondheidszorg vooral mondiale duurzaamheidvraagstukken als oorlog, honger en schendingen van mensenrechten prioriteit moeten krijgen (Tabel 5.1). Als burgers wordt gevraagd daarbij te denken aan de Nederlandse politiek, verdwijnen mondiale en milieugerelateerde vraagstukken van de prioriteitenlijst. Burgers associëren wereldproblemen blijkbaar niet met de Haagse politiek.

Figuur 1. De gemiddelde positie van bedrijven en burgers ten opzichte van de vier toekomstbeelden. De positie van de bollen, geeft aan waar de achterban van de politieke partijen zich bevindt, terwijl de grootte van de bollen de stemverhouding van de 2e kamerverkiezingen van november 2006 weergeeft. De gekleurde pijlen geven aan hoe de positie van de PvdA achterban en die van GroenLinks is verschoven tussen 2003 en 2006.

Tot eind 2006 daalden milieuonderwerpen op de maatschappelijke agenda (Visser et al., 2007): behalve de vervuiling van de zeeën kwamen ecologische onderwerpen niet voor in de top tien van de 64 maatschappelijke vraagstukken die zij kregen voorgelegd. Dit beeld komt overeen met de geringe aandacht voor milieu tot het laatste kwartaal van 2006. Daarna is, mede door de film van Al Gore, het klimaatvraagstuk snel gestegen naar een 10e plaats in april 2007. Maatschappelijke vraagstukken die gelieerd zijn aan ontwikkelingssamenwerking, scoren eveneens hoog. Het tegengaan van biodiversiteitsverlies door ontbossing staat in 2007 op de 26e plaats (Tabel 1).

Tabel 1. Volgorde van maatschappelijke vraagstukken in 2007, 2006, 2005 en 2003 (Visser et al., 2007).

Top 10 maatschappelijke vraagstukken	Thema (a)	Schaal (b)	Rangorde			
			2007	2006	2005	2003
Minder oorlog en terrorisme		M	1	1	1	3
Minder honger	O	M	2	3	4	5
Mensenrechten minder geschonden	O	M	3	4	5	6
Oudedagsvoorzieningen goed geregeld		N	4	2	2	2
Minder spanningen tussen religies		M	5	6	*	*
Nederland verdraagzamer en socialer		N	6	11	9	14
Vervuiling zeeën, rivieren en meren		M	7	7	6	4
Betere gezondheidszorg		N	8	5	3	1
Minder kinderarbeid	O	M	9	8	15	11
Geen last van broeikaseffect	K	M	10	17	19	9
Andere vraagstukken die relevant zijn voor klimaatverandering, biodiversiteit en ontwikkeling						
Schoon drinkwater ontwikkelingslanden	O	M	11	10	14	17
Welvaart ontwikkelingslanden	O	M	13	12	11	8
Zuiniger omgaan olie- en gasvoorraden	K	M	17	26	20	24
Olie en gas vervangen door andere energiebronnen	K	M	18	19	*	*
Minder besmettelijke ziektes	O	M	19	14	17	19
Meer democratieën	O	M	22	23	*	*
Minder analfabetisme	O	M	23	16	23	13
Minder ontbossing	B	M	26	31	24	20
Energieleveringszekerheid	K	N	28	35	*	*
Geen verdringing van organismen door genetically modified organisms (GMO)	B	M	45	41	34	28

(a) Biodiversiteit (B), klimaat (K), ontwikkelingssamenwerking (O).

b) Schaal waarop het vraagstuk is bevroegd: mondiaal (M) en Nederland (N).

* Niet gemeten.

Het handelen van burgers is onafhankelijk van hoe over duurzaamheid gedacht wordt

Burgers weten in principe goed welke gedragsveranderingen samenhangen met de aanpak van milieuproblemen. Het lijkt daarom logisch dat burgers met een hoge prioritering van milieuproblemen en een op de samenleving gericht waardepatroon (MNP, 2004) of wereldbeeld een hogere mate van milieuvriendelijk gedrag vertonen. Maar de relatie tussen 'denken' en 'doen' kan niet worden aangetoond. Het huishoudelijke energieverbruik vertoont geen correlatie met de prioritering van het klimaatprobleem of met de motivatie om energie te besparen. De hoogte van het totale huishoudelijke energiegebruik in Nederland wordt voor ongeveer twee derde bepaald door sociaaleconomische factoren, waarvan inkomen verreweg de belangrijkste is (Vringer et al., 2007).

Milieuvriendelijk gedrag brengt vaak meer opofferingen met zich mee dan milieuonvriendelijk gedrag. Daarbij gaat het niet alleen om financiële offers, maar ook om het verlies aan bijvoorbeeld comfort, gemak en het doorbreken van vaste routines. Denk bijvoorbeeld aan het woon-werkverkeer, waarbij de overstap van auto naar openbaar vervoer niet alleen invloed heeft op de reis- en vertrektijden, maar ook op comfort en vaste gewoonten. Daarnaast kan ook het verliezen van status, verbonden aan bepaalde consumptiepatronen, als een opoffering worden gezien. Dat betekent dat burgers, een kleine groep koplopers uitgezonderd, niet zomaar hun gedrag veranderen, zelfs al zien velen het maatschappelijk nut van de gedragsverandering wel in. Deze situatie wordt ook wel een 'sociaal dilemma' genoemd. Een sociaal dilemma is een situatie waarin het veranderen van het eigen gedrag weliswaar goed is voor de hele groep, maar tegelijk het directe eigenbelang schaadt.

Overheid moet sociaal dilemma doorbreken volgens burgers

Circa 70% van de Nederlandse burgers vindt dat de overheid het voortouw moet nemen bij het oplossen van belangrijke maatschappelijke vraagstukken (MNP, 2004; Aalbers et al., 2006). Om het sociaal dilemma te doorbreken kan zij voor een grote groep mensen regels vaststellen en deze handhaven. Op die manier dwingt de overheid het gewenste gedrag op individueel niveau af om zo het collectieve belang te dienen. Dit kan zij bijvoorbeeld doen door normering of beprijzing.

Contact details

Kees Vringer

Milieu- en Natuurplanbureau

Postbus 303

3720 AH Bilthoven

e-mail: kees.vringer@mnp.nl

telefoon: 030-274 3816

Referenties

Aalbers, T (ed.), Vringer, K, Visser, H, Nagelhout, D, Drissen, E, Verhue, D, Hessing, E, Visser, J, Ross, R, Boer, T de, Bos, M, Reuling, A, (2006). Waardenorientaties, wereldbeelden en maatschappelijke vraagstukken: Verantwoording van het opinieonderzoek voor de Duurzaamheidsverkenning 'Kwaliteit en Toekomst Rapportnummer: 550031002/2006. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven.

MNP (2004) Kwaliteit en toekomst. Verkenning van duurzaamheid. Milieu- en Natuurplanbureau - RIVM, Bilthoven.

SER (2000). De winst van waarden, Sociaal Economische Raad, 15 december 2000.

Visser, H., Aalbers, T.G., Vringer, K. and Verhue, D., (2007). Hoe Nederlandse burgers prioriteiten toekennen aan de sociale agenda. Een analyse van de 2003-, 2005- en 2006-enquêtes, Milieu- en Natuurplanbureau - RIVM, Bilthoven.

Visser, H. (2007) Meting prioritering maatschappelijke vraagstukken 2007. MNP notitie (in voorbereiding)

Vringer, K., T. Aalbers en K. Blok (2007). Household energy requirement and value patterns. Energy Policy, 35 (1): 553-566